

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, професора Булика Романа Євгеновича на дисертацію **Мельник Марини Петрівни** на тему: **“Морфометричні параметри печінки, жовчного міхура та підшлункової залози у чоловіків і жінок в залежності від особливостей будови тіла”**, подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Д 05.600.02 при Вінницькому національному медичному університеті ім. М. І. Пирогова на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія

1. Актуальність обраної теми дисертації

Визначення макрометричних показників органів людини в нормі, встановлення їх групових особливостей в залежності від віку, статі, конституціонального типу, географічної зони проживання людини, її етнічної належності є важливими завданнями сучасної анатомії, привертають постійний інтерес дослідників, науковців в усьому світі. Такі дослідження є достатньо складними з цілого ряду причин, головними з яких є необхідність відбору верифіковано здорового контингенту осіб та застосування достатньо інформативних прижиттєвих методів дослідження для встановлення достовірних показників. В Україні дослідження такого напрямку є не чисельними і не охоплюють усього контингенту населення як за віком, так і за зональністю мешкання. Тому, актуальність теми представленої дисертації, яка якраз і присвячена встановленню макроморфометричних показників печінки, жовчного міхура та підшлункової залози у здорових чоловіків і жінок першого зрілого віку Подільського регіону України, визначеню їх особливостей в осіб різної статі та конституціональних типів, встановленню зв’язків даних показників з антропометричними характеристиками людини, є незаперечною.

Не викликає сумніву актуальність представлених дисертаційних

досліджень і у плані їх практичного використання у медицині, зважаючи на широке впровадження в діагностичну практику сучасних методів прижиттєвої візуалізації внутрішніх органів, насамперед сонографічного, що потребує визначення та періодичного оновлення нормативної бази належних макроморфометричних показників внутрішніх органів людини.

Робота зареєстрована як ініціативна наукова тематика, що виконується у Вінницькому національному медичному університеті ім. М. І. Пирогова “Морфометричні параметри печінки, жовчного міхура та підшлункової залози у чоловіків і жінок в залежності від особливостей будови тіла” (№ державної реєстрації: 0117U003105)

2. Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повнота викладення в опублікованих працях.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень та висновків дисертаційної роботи Мельник Марини Петрівни не викликає сумнівів і визначається використанням у дисертаційній роботі якісно та кількісно репрезентативної вибірки обстежуваних (92 здорових чоловіків і 154 здорових жінок першого зрілого віку, мешканців Подільського регіону України у третьому поколінні); застосуванням класичних, загальнозвізнаних антропометричних та соматотипологічних методів дослідження для встановлення показників тілобудови і сучасного високоінформативного та точного методу ультразвукової біометрії для візуалізації та прижиттєвого визначення макроморфометричних показників печінки, жовчного міхура і підшлункової залози; використанням в дослідженнях засобів вимірювальної техніки, які відповідали технічним вимогам і пройшли повірку територіальним органом Держстандарту України; коректною обробкою результатів досліджень відповідними методами математичного статистичного аналізу у ліцензійному програмному пакеті “STATISTICA 6.0” із використанням параметричних та непараметричних методів; проведенимм ґрунтовного узагальнення та аналізу отриманих

результатів з використанням достатньої кількості посилань на наукові публікації в такому напрямку вітчизняних та закордонних дослідників. Висновки дисертації є логічними, відповідають меті і завданням дослідження, базуються на отриманому дисертантом фактичному матеріалі.

Ураховуючи той факт, що досліджені стосовно прижиттєвого визначення морфометричних сонографічних показників печінки, жовчного міхура, підшлункової залози, встановлення їх особливостей в залежності від конституціонального типу, статі в коректно відібраних групах практично здорових чоловіків і жінок першого зрілого віку в Україні до цього не проводили, усі представлені результати досліджень є новітніми. Дисертантом уперше встановлені межі довірчих інтервалів і процентильного розмаху сонографічних параметрів вказаних органів черевної порожнини; уперше виявлені відмінності за цими показниками в групах осіб різної статі, віку (в межах першого зрілого вікового періоду) і соматотипу; уперше встановлені та проаналізовані кореляції цих параметрів з антропометричними й соматотипологічними показниками у здорових осіб першого зрілого віку. На основі отриманих результатів розроблені регресійні моделі індивідуальних сонографічних морфометричних розмірів даних органів черевної порожнини, характерних для здорових чоловіків і жінок першого зрілого віку.

Результати досліджень повністю викладені у 15 наукових публікаціях (7 – одноосібних), з яких: 10 статей – у рекомендованих ДАК МОН України наукових фахових журналах (у тому числі 3 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз); 1 стаття – у закордонному фаховому виданні (Польща), що входить до наукометричної бази Scopus.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Отримані результати дисертаційного дослідження доповнюють існуючі уявлення про органометричні показники печінки, жовчного міхура та підшлункової залози у здорових чоловіків і жінок першого зрілого віку, їх особливості в осіб різної статі та різних конституціональних типів, зв'язки

сонографічних морфометричних параметрів даних органів з окремими антропометричними показниками. Отримані результати свідчать щодо необхідності урахування конституціонального типу людини при визначені нормативних показників її окремих органів.

Встановлені дисертанткою межі довірчих інтервалів морфометричних сонографічних параметрів печінки, жовчного міхура та підшлункової залози в здорових чоловіків і жінок Поділля першого зрілого віку та розроблені регресійні моделі і комп’ютерна програма визначення індивідуальних параметрів даних органів у залежності від особливостей показників будови тіла можуть бути рекомендовані для використання в практичній діяльності лікарів, насамперед – спеціалістів з ультразвукової діагностики.

Результати досліджень впроваджені в лекційні курси та практичні заняття кафедр нормальної анатомії Львівського національного медичного університету імені Д. Галицького і Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова; кафедр анатомії людини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця і ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України».

4. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому та ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структура та оформлення дисертації та її автореферату відповідають «Основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій» ДАК України. Роботу викладено українською мовою на 318 сторінках друкованого тексту, з яких 148 сторінок – основний заліковий текст. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, огляду літератури, загальної методики й основних методів дослідження, чотирьох розділів власних досліджень, аналізу й узагальнення результатів дослідження, висновків, списку використаних джерел та п’яти додатків. В анотації, відповідно до нових вимог ДАК України, українською та англійською мовами надані найбільш важливі результати дослідження та виділена їх новизна.

Вступ викладений на 8 сторінках, містить всі складові, рекомендовані ДАК України, а саме: обґрунтування актуальності проблеми дисертації; зазначення зв'язку роботи з науковими програмами, темами; формулювання мети та завдань дослідження; визначення об'єкту, предмету і перелік використаних методів дослідження з стислою конкретизацією необхідності їх застосування; відображення наукової новизни отриманих результатів та їх практичного значення; зазначення особистого внеску здобувача; перелік наукових форумів, де були апробовані основні положення роботи; надання відомостей щодо публікацій дисертанта за матеріалами дисертації.

Розділ 1 “Огляд літератури” викладений на 22 сторінках і складається з двох підрозділів. У першому підрозділі авторка наводить та аналізує наукові літературні дані стосовно ехометричних морфометричних показників внутрішніх органів та їх зв'язку з антропометричними параметрами людини. У другому підрозділі описані популяційні, вікові, статеві та конституціональні особливості морфометричних параметрів печінки, жовчного міхура та підшлункової залози за результатами досліджень науковцями нашої країни та зарубіжжя, отриманих на інших вікових, або інших етнічних групах населення. Проведений дисеранткою аналітичний огляд літератури аргументує актуальність мети та завдань дисертації, необхідність встановлення нормативних морфометричних показників органів людини та їх особливостей в різних групах населення.

Розділ 2 «Загальна методика й основні методи дослідження» викладений на 9 сторінках і складається з двох підрозділів. У першому підрозділі викладена загальна методика відбору, основна характеристика суб'єктів дослідження, наведене посилання на рішення комітету з біоетики про відповідність проведених досліджень основним біоетичним нормам Гельсінської декларації, Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину, відповідним положенням ВООЗ та законам України. У другому підрозділі дисерантка ретельно описує методику сонографічної морфометрії печінки, її судин, жовчного міхура, підшлункової залози та застосовані методи

антропометричних і соматотипологічних досліджень, використані методи математичного аналізу. Усі описані методи досліджень є загальновизнаними, необхідними і достатніми для досягнення мети дисертаційного дослідження. Розділ ілюстрований якісними сонограмами, на яких чітко показано, як проводилися виміри усіх морфометричних параметрів досліджуваних органів та структур.

Результати власних досліджень викладені в чотирьох розділах дисертації, кожний з яких завершується коротким висновком та переліком публікацій дисертанта, в яких викладені матеріали даного розділу.

Розділ 3 “Сонографічні параметри печінки, жовчного міхура та підшлункової залози у здорових чоловіків і жінок загалом та різних вікових груп” викладений на 20 сторінках, складається з трьох підрозділів, ілюстрований 27 рисунками. Дисертантою показані відмінності сонографічних морфометричних параметрів печінки та її вен, жовчного міхура та підшлункової залози в осіб однієї статі в залежності від віку та між представниками відповідних вікових груп різної статі. Наведені посилання на встановлені автором межі довірчих інтервалів значень даних показників в здорових чоловіків і жінок першого зрілого віку та процентильного розмаху цих показників в осіб різних вікових груп в межах першого зрілого вікового періоду (групи чоловіків віком від 22 до 25 років і від 26 до 35 років; групи жінок віком від 21 до 25 років і від 26 до 35 років), які містяться у таблицях додатку А.

Розділ 4 “Сонографічні параметри печінки, жовчного міхура та підшлункової залози у здорових чоловіків і жінок різних соматотипів” викладений на 21 сторінці, складається з трьох підрозділів, ілюстрований 27 рисунками. У розділі наведені морфометричні сонографічні показники печінки та її вен, жовчного міхура та підшлункової залози та їх достовірні відмінності в осіб однієї статі різних соматичних типів та між чоловіками і жінками відповідних соматичних типів. Наведені посилання на встановлені автором

значення процентильного розмаху цих показників в чоловіків і жінок першого зрілого віку різних соматичних типів, які містяться у таблицях додатку Б.

Розділ 5 “Кореляції сонографічних параметрів печінки, жовчного міхура та підшлункової залози з антропометричними і соматотипологічними показниками здорових чоловіків і жінок загалом і різних вікових груп” викладений на 42 сторінках, складається з двох підрозділів. В даному розділі дисертацією представлені встановлені дані наявності зв’язків між морфометричними сонографічними показниками печінки, жовчного міхура, підшлункової залози і показниками тілобудови в чоловіків і жінок загальних та різних вікових груп (в межах першого зрілого віку).

Розділ 6 “Моделювання нормативних сонографічних параметрів печінки, жовчного міхура та підшлункової залози у чоловіків і жінок загалом і різних вікових груп в залежності від особливостей будови тіла” викладений на 15 сторінках і складається з двох підрозділів у яких дисертацією описані розроблені регресійні моделі для визначення характерних для людини першого зрілого віку певної статі морфометричних сонографічних показників досліджених органів черевної порожнини на основі урахування їх антропометричних показників. Усього представлено 21 регресійне рівняння для чоловіків і 7 для жінок з коефіцієнтами детермінації більшим 0,6.

Розділ 7 “Аналіз і узагальнення результатів досліджень” викладений на 43 сторінках. Дисертація ретельно узагальнює результати проведеного дослідження та проводить їх аргументоване обговорення з ґрунтовним аналізом та посиланнями на результати, отриманими іншими дослідниками. Текст розділу проілюстрований двома таблицями і двома рисунками.

Результати дослідження викладені у 7 висновках, які достатньо обґрунтовані, логічно витікають з мети й завдань дослідження та відображують основний зміст роботи.

Список використаних джерел наукової літератури містить 292 роботи, з яких 166 викладені кирилицею та 126 – латиницею.

Три додатки містять 28 таблиць з результатами статистичної обробки отриманих даних. У четвертому додатку надані 4 акти впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес та лекційні курси кафедр анатомії людини та нормальної анатомії вищих державних медичних навчальних закладів України. П'ятий додаток містить список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації.

Таким чином, дисертація побудована за класичною схемою, містить усі необхідні розділи і в цілому є завершеною науковою працею.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації та разом з 15 науковими публікаціями повністю відображає основний зміст роботи.

5. Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.

Результати дисертаційного дослідження “Морфометричні параметри печінки, жовчного міхура та підшлункової залози у чоловіків і жінок в залежності від особливостей будови тіла” рекомендуються для використання в науковій та практичній діяльності морфологічних кафедр, кафедр радіології, променевої діагностики та променевої терапії вищих медичних навчальних закладів.

Встановлені межі довірчих інтервалів і процентильного розмаху морфометричних сонографічних параметрів печінки, жовчного міхура і підшлункової залози в здорових чоловіків і жінок першого зрілого віку та розроблені регресійні моделі індивідуальних параметрів даних органів у залежності від особливостей показників тілобудови можуть бути рекомендовані для використання в практичній медицині, насамперед, лікарями променевої діагностики для коректної і вчасної оцінки виникнення патологічних відхилень сонографічних параметрів печінки, жовчного міхура і підшлункової залози.

6. Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації.

Принципових недоліків і зауважень у змісті та оформленні дисертації немає. Можна вказати на деякі зауваження, які не впливають на загальну позитивну оцінку роботи:

1. Підрозділ вступу «Наукова новизна одержаних результатів» перевантажений цифровим матеріалом і його доцільно було б надати в більш стислому вигляді.
2. На мій погляд, бажано було б висновки 2 і 3 дисертації доповнити цифровими даними.
3. Текст дисертації містить поодинокі орфографічні помилки, окремі невдалі стилістичні вислови та друкарські помилки (зокрема, на стор. 21 «Індивідальна...», на стор. 32 «...досліджені залежність...», на стор. 163 «...чоловіків-астенініків...»).

В порядку дискусії прошу відповісти на деякі запитання:

1. В розділі «загальна методика й основні методи дослідження» Ви вказала, що соматотипування здійснювали за допомогою математичної схеми J. Carter і B. Heath із кількісною оцінкою трьох компонентів: ендоморфного, мезоморфного і ектоморфного. Яким чином за цією бальною системою Хіт-Кarter Ви відносили людину до певного соматотипу?

2. Яка може бути похибка вимірювань морфометричних сонографічних параметрів печінки, жовчного міхура і підшлункової залози?

7. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Вважаю, що дисертаційна робота Мельник Марини Петрівни на тему: “Морфометричні параметри печінки, жовчного міхура та підшлункової залози у чоловіків і жінок в залежності від особливостей будови тіла” є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке містить нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності вирішують конкретне наукове завдання встановлення макроморфометричних сонографічних показників печінки,

жовчного міхура і підшлункової залози, визначення особливостей цих показників в залежності від статі та конституціонального типу в здорових осіб першого зрілого віку. Отримані результати досліджень мають важоме теоретичне значення для анатомії людини, антропології та суттєве практичне значення для медицини і дозволяють більш точно на ранніх етапах діагностувати захворювання та патологічні процеси, які супроводжуються зміною морфометричних параметрів даних органів.

За актуальністю, об'ємом проведеного дослідження, рівнем теоретичних узагальнень, науковою новизною та практичною значимістю дисертаційна робота Мельник Марини Петрівни "Морфометричні параметри печінки, жовчного міхура та підшлункової залози у чоловіків і жінок в залежності від особливостей будови тіла" повністю відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук, згідно п.11 „Порядку присудження наукових ступенів” Постанови Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів №656 від 10.08.2015 року та №1159 від 30.12.2015 року), а її автор заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри медичної біології
та генетики Вишого державного навчального
закладу України «Буковинський
державний медичний університет»
доктор медичних наук, професор

R. E. Bulik

